

Borut Batagelj*

Smučanje in podobe spola v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja

IZVLEČEK

Smučanje (in šport nasploh) je v svojih pionirskih letih na prehodu v 20. stoletje na Slovenskem prepoznan predvsem kot polje utrjevanja patriarhalne družbene ureditve. Smučarski svet so sprva obvladovali povsem moški krogi, ki so postopoma medse spuščali tudi ženske, kar kaže na to, da je bilo smučanje za ženske odprta oblika udejstvovanja. Toda ženska prisotnost v smučanju je bila omejena in zaznamovana tudi s tradicionalnimi pričakovanji in predsodki družbe. Posamezne smučarske oblike, kot na primer tekmovalni smučarski tek na dolge razdalje, tek ali smučarski skoki, so se povsem utrdili kot gradniki družbenih podob kreiranja in gojenja moškega spola in športa, po drugi strani pa so bile predvsem alpske discipline za žensko veliko bolj sprejemljive. Ženske podobe smučanja so bile po drugi strani močno zaznamovane predvsem z iskanjem zmernosti v udejstvovanju, njihov poudarek je bil na zunanji podobi (modi), krogi, ki so narekovali razvoj smučanja na Slovenskem, pa so žensko videli predvsem v vlogi vzgojiteljice.

Ključne besede: smučanje, zgodovina športa, podobe spola

* Dr., arhivski svetovalec, Zgodovinski arhiv Celje, Teharska cesta 1, SI-3000 Celje, borut.batagelj@zac.si

ABSTRACT

SKIING AND THE IMAGES OF GENDER DURING THE 1920s AND 1930s

During its pioneering years at the turn of the 20th century, skiing in Slovenia, much like sports in general, was primarily recognised as a field in which the patriarchal social order was being consolidated. Thus, the skiing world was initially dominated by men, though the gradual inclusion of women shows that skiing was not an exclusively male activity. However, the presence of women in skiing was limited and defined by traditional societal expectations and prejudices. Individual forms of skiing – such as competitive cross-country skiing, long-distance running, or ski jumping – became completely established as building blocks of social images that characterised and cultivated the male gender, while, on the other hand, alpine disciplines in particular were much more acceptable for women. The female images of skiing were strongly associated mainly with the search for moderation in these activities and the external image of the participants (fashion). Meanwhile, the circles that dictated the development of skiing in Slovenia saw women primarily in the role of educators.

Keywords: skiing, sport history, gender images

Moderne študije spolov ne bi smele enačiti zgodovine spolov le z žensko zgodovino, četudi so se vsebine, s katerimi so se doslej ukvarjale, bile predvsem ženske. Namesto da bi se take študije osredotočile na konstruite družbene vloge tako moškega kot ženskega spola, se slednje pri nas še vedno pogosto ukvarjajo predvsem z zgodovinsko instrumentalizacijo diskriminacije žensk, ki je pogojena s sodobnim angažiranim bojem za enakopravnost. Seveda legitimnosti boju za pravičnejši položaj ženske v sodobni družbi nikakor ne gre oporekati, toda ko raziskujemo preteklost skozi perspektive konstruiranja družbene podobe spolov, moramo jemati v obzir in raziskovanje ne le ženske vloge in podobe, ampak tudi vse druge. Posebej na področju zgodovine športa gre tu izpostaviti kreiranje moških podob, saj se šport kaže v svoji zgodovini predvsem kot polje, ki je konstruiralo najprej in prvenstveno moške podobe identitete, in v veliki meri je tako šport posledično utrjeval patriarhalno ureditev družbe. Šele v zadnjih desetletjih prihaja do tega, da vloga, pozornost in položaj ženske v športu postopoma postajajo bolj enakopravni ter se temu posveča tudi raziskovanje preteklosti. Toda tudi na področju športne zgodovine gre zaslediti primere, ko se na ženski šport gleda samo kot na v zgodovini zatirano dejavnost, namesto da bi se položaj ženskega športa vedno vrednotil in osvetlil v konkretnem historičnem kontekstu. Na polju občje zgodovine so se, »sprovocirane« od poplave ženskih feminističnih študij, tako pred časom že začele pojavljati tudi razne zgodovinske analize

moškosti¹ oziroma njihovih družbenih podob. Skozi daljše časovne loke se namreč moške vloge – primerljivo z družbenimi vlogami ženskega spola – izkazujejo prav tako kot nestanovitne oziroma spreminjajoče. Slovenska zgodovina športa je šele na začetku poti, da se približa vrednotenju družbene vloge spolov na sodobnejši način, tako kot se s problemom – sicer tudi razmeroma kratek čas – že ukvarjajo zahodne zgodovine in predvsem sociologije športa.²

Izhodišča za podrejeni in strožje nadzorovani položaj ženske v športu – obenem pa tudi v smučanju – koreninijo v zgodovinskem karakterju modernega športa, ki je izrazito patriarhalen in deluje kot vzdrževalec moške hegemonije. Tako kot se bom kasneje dotaknil zgodovinskega položaja ženske v smučanju, sem se torej dolžan vsaj malo obregnuti tudi ob položaj podob moškosti v smučanju. Smučanje je bilo namreč pri moških soudeleženo pri konstruiranju njihove vloge in obratno, podobe moškosti so zelo zaznamovale smučanje v obdobju, ki ga članek obravnava.

Smučanje lahko namreč v prvi vrsti prepoznamo predvsem kot prostor kreiranja moške identitete. Zasnežen neokrnjen gorski svet, nevarni tereni, raziskovanje in odkrivanje odmaknjenih prostranstev, predvsem pa izpostavljena želja po tveganju, včasih celo izzivanju usode, so bili v podobah preteklosti rezervirani za moška doživljanja. Obvladovanje izzivov, preizkušanje novotarij, drznost, vztrajnost, moč, tehnično znanje so bili, zato ker gre pri smučanju za šport na prostem, še toliko bolj izpostavljena moška domena. Izpostavljeni primeri in podobe preteklosti bi lahko iskali primerjavo tudi v nekoliko bolj raziskanem in v slovenski kulturi izpostavljenem planinstvu in alpinizmu.

Moškosti se posameznik priučuje skozi odraščanje, skozi svoje zrelo obdobje pa se od njega pričakuje, naj bi te podobe moškosti gojil. Tipičen način gojenja moškosti je tako zaznati že od začetkov moderne smučarske dobe pri nas, ko so se moški skozi oblike druženja formirali v nekakšne enklave, ki so gojile podobe, ki naj bi ustrezale moškosti. Tipičen primer takšnega »doing gender« so bile že prve smučarske družčine pri nas, med njimi gozdarji, vojaki ali planinci, npr. drenovci, ki so se prvih smučarskih poskusov lotevali v letih pred prvo svetovno vojno. Seveda ne smemo v teh razmišljanjih predaleč v smislu, da bi razne družčine, kot so bili drenovci, motiviralo izključno kreiranje moških podob, ampak gre zgolj za modele, ki so odražali in predvsem utrjevali elemente moškosti. Drenovce ocenjujemo kot vztrajne in drzne, saj so iskali nevarnost v do tedaj skoraj nepoznanem svetu (gorah pozimi, kraških jamah ...), kar gre prepoznati kot enega ključnih elementov zamišljene moške narave. Pravega moškega namreč od ženske ne loči le biološki spol, ampak predvsem njegov »družbeni spol« – njegova narava. Podoben primer izrazito moške smučarske družbe so bili tudi pionirji smučanja na Trnovski planoti v devetdesetih letih 19. stoletja, povečini vsi gozdarji in lovci. Še boljši primer gojenja moškosti v »enklavah« v bolj urbanih središčih pa so bili številni športni klubi ali pa posebej njihovi ožji odbori, ki so bili v praksi docela moški geto. Hkrati so bili slednji tudi polje, kjer so moški nadzorovali

1 Schmale, *Geschichte der Männlichkeit in Europa*. Hanisch, *Männlichkeiten*.

2 Prim. Dunning, *Sport als Männerdomäne*, 473–502.

in tudi dozirali ženski šport. Takšna moška družabna okolja so krepila solidarnost in tovarištvo, inscenirala podobe moškosti ter poskušala ohranjati žensko na varni razdalji, kar pa seveda poenostavljeno ne pomeni, da so bili ti moški krogi povsem proti ženskemu športnemu udejstvovanju.

Ustrezajoč podobam ženskosti in moškosti so se v smučanju, ki je bil do žensk gotovo eden bolj odprtih športov, gojile različne discipline, ki so bolj ali manj ustrezale naravi spolov. Kot tipično moške discipline so se – izključno zato, ker so ustrezale karakterjem moškosti – tako uveljavile predvsem vztrajnostni tek, smučarski skoki, do neke mere tudi smuk. Slednje discipline, izžarevajoče moč, drznost, agresivnost, vztrajnost, borbenost ipd., so postavljale na preizkus moškost, ženske pa so se zato držale na varni razdalji. Smučarski skoki kot moški otok so posamezniku spričo naraščajoče javne pozornosti pomenili tudi možnost javne uveljavitve in popularnosti. Skozi smučarske skoke so se pri nas sprva samopotrjevali, kasneje pa javno uveljavili številni mladi fantje, v katerih bi lahko ob slikanju njihove javne podobe v sodobnih medijih z lahkoto našli več elementov ljudskih junakov. Smučarski skoki so številnim mladeničem ponudili okolje, kjer so si pridobivali podobe moškosti in se v njih dokončno prepoznali. Pregled smučarske biografske literature – žal je te le malo – bi zagotovo dokazal šport tudi kot iniciacijo v moškost v najširšem pomenu besede. Iz spominov Petra Florjančiča lahko prepoznamo, da so mu smučarski skoki pomenili celo nekakšno vstopnico v prve resne spolne izkušnje.³ Preko uveljavljajočega se smučarskega skakalca, sicer še naivnega mladeniča, ki se je ob robu blejske skakalnice spoznal z občudovalko, sicer starejšo damo, se je ob »čajankah« na njenem domu prav v svojem skakalnem obdobju razvil v osebo, ki je (oziroma hoče skozi svoj spomin tako podobo izpostaviti) zaživela v svoji pridobljeni in tudi občudovani identiteti moškosti. Če si na tem mestu dovolim včasih nerodne paralele s sodobnostjo, naj izpostavim, da so posebej smučarski skoki še do nedavnega zelo izrazito izkazovali polje moške dominacije in so se kot taki predvsem skozi prizadevanja po enakopravni vključitvi ženskih tekmovanj pokazali kot tema, ki je bila v javnosti nadpovprečno izpostavljena z razmišljanjem in argumentacijo o potrebi po enakopravni obravnavi spolov v mednarodnih športnih tekmovanjih.⁴

V nasprotju z »mačističnimi« smučarskimi disciplinami pa so se po drugi strani izdvojile tudi discipline, ki so bolj ustrezale podobam ženske. Sprva sicer ni bilo kaj prida izbirati, saj se je kot glavna smučarska tekmovalna disciplina uveljavil smučarski tek. Ženske so v njem tekmovali že na prvem državnem prvenstvu v Bohinju leta 1921, a – razumljivo – na veliko krajši razdalji kot moški. Tekmovalo je le pet tekmovalk, njihovo število pa do leta 1927 ni kaj prida naraslo, kasneje je celo zastalo, tako da se je začel razvoj ženskega tekmovalnega smučanja v začetku tridesetih let 20. stoletja praktično na novo. Leta 1927 je po državnem prvenstvu tedaj najboljša smučarka Minca Rabič zbolela, kar naj bi prestrašilo njene kolegice, istočasno pa se je

3 Marinček, *Skok v smetano*.

4 Šimovec, Boja skakalk. Smučarske skakalke so uradno nastopile na prvem tekmovanju na smučarskih letalnicaš letala leta 2023. Od leta 2014 pa so šele vključene v tekmovanja na olimpijskih igrah.

Jugoslovanska zimskošportna zveza tudi povsem osredotočila na nastope moških na olimpijskih igrah v St. Moritzu 1928 in obenem žensko tekmovalno smučanje povsem porinila na stranski tir.⁵ Po sezoni 1928/29 so se v okviru državnih prvenstev popolnoma opustila ženska tekmovanja v smučarskem teku. Poslej jih tudi niso smatrali več za ženskam primerno obliko tekmovanja.⁶ V tekmovalnih pravilnikih je smučarski tek za ženske sicer še obstajal (proga ni smela biti daljša od pet kilometrov),⁷ a se je vedno manj gojil. V nasprotju s tem pa je smučarski razvoj v alpske discipline končno obetal, da ženski ponudi njeni naravi ustrezajočo disciplino – slalom. Sicer so ženske poslej še vedno kdaj tekmoval v teku na krajših razdaljah,⁸ a je alpsko smučanje s slalomom, veleslalomom, deloma pa tudi s smukom smučarkam končno ponudilo formo družbeno popolnoma sprejemljivega zimskošportnega udejstvovanja. Na najvišjem nivoju, torej na državnem prvenstvu, so smučarke prvič tekmoval v alpski kombinaciji na Rožci v sezoni 1938/39. Toda število tekmovalk tudi proti koncu tridesetih let 20. stoletja sploh ni naraslo. Leta 1939 so bila na seznamu verificiranih tekmovalcev Gorenjske zimskošportne podzveze med 62 imeni le tri ženska,⁹ na območju Mariborske zimskošportne podzveze pa jih je bilo isto leto med 196 imeni le devet.¹⁰ Razvoj ženskega smučanja tako nikakor ne gre soditi zgolj skozi perspektivo tekmovanja, saj je vzporedno potekalo družbeno uveljavljanje ženskega smučanja skozi več poti in smeri.

Tekmovanja so kot element moškosti bila v sodobnih pričakovanjih predvsem moška domena, ženska pa se je smučanja morala lotiti na način, ki je ustrezal pričakovani podobi njene naravi. S konceptom smučanja, ki je bilo prilagojeno ženski, so se strinjale tudi smučarke same. Olga Virens je bila ostra zagovornica ženskega načina ukvarjanja s smučanjem.

»Gojiti moramo predvsem one smučarske discipline, ki niso v nasprotju z žensko konstitucijo. To je predvsem smuk in slalom in pa prirejanje tečajev in izletov. Me želimo in moramo obvarovati svojo ženskost in vsaka naravno čuteča žena bo to svojstvo čuvala in spoštovala, kajti nobena stvar tako žalostno ne učinkuje kakor robata športnica, ki svojim prvenstvom na ljubo zataji svojo ženskost. Naš cilj je bolj dalekosežen in bolj idealen. In za doseg tega cilja se žena mora udejestvovati aktivno v smučarstvu, ker je to utemeljeno že v njeni naravi sami.«¹¹

5 Splošno o izvorih modernega olimpicizma kot sredstva gojenja moških vrednot Carpentier in Lefèvre, *The modern Olympic Movement*, 1112–27.

6 »... žena naj ne teče dolgih tekov, kvečjemu 1, 2 do 6 km in to samo izvežbane ... « – SI ZAL LJU 282, t. e. 3, a. e. 29, Referat Predaliča (nedatirano, 1936).

7 FŠ, JZŠZ, Seznam verificiranih tekmovalcev, Gorenjski zimskosportni podsavez, 1. 1. 1939.

8 Npr. v Kamniku: Kos, Smučarski praznik v Kamniku. Posameznice kot Zdenka Ažman pa so tekmoval v teku tudi na mednarodnih sokolskih tekmah.

9 FŠ, JZŠZ, Seznam verificiranih tekmovalcev, Gorenjski zimskosportni podsavez, 1. 1. 1939.

10 FŠ, JZŠZ, Seznam verificiranih tekmovalcev na območju mariborski zimskosportni podsavez, (nedatirano, 1939).

11 Virens, Žena v našem smučarstvu, 50–54.

Gojenje smučanja je torej moralo biti podrejeno višjim ciljem, posebej skrbi za naraščaj, dom in družino. Žena, ki sicer hoče postati enakopravna moškemu in tudi smuča – sporoča neki drugi članek – »naj nikdar ne pozabi, da je / ... / edino in vedno le – ženska / ... /, naj tudi na smučeh ne izgubi svojih ženskih posebnosti, ker sicer zgubi del svojega bistva«. ¹² Četudi se je smučanje smatralo kot eden izmed najbolj primernih športov za žensko, naj torej v njem nikakor ne pretirava. K zmernosti gojenja ženskega športa, ki je izhajalo iz nalog ženskega »prvinskega življenjskega poklica«, ¹³ je pozival tudi Ivo Kermavner: »Kdor je proti zmernemu sportnemu udejstvovanju deklet in žena, ta je tudi sovražnik zdravega rodu.« ¹⁴ Drago Ulaga pa je zapisal, da so človeštvu bolj potrebne žene, ki skrbijo za dom in družino, kot pa one, katerim je šport začetek in konec, vse drugo pa le potrebno zlo. Če nimajo časa za bolno mater, hišna opravila, so to nezdravi primeri, ki jih uspehi v športu ne morejo opravičiti, dodaja. ¹⁵ Z zdravstvenega in družabnega momenta je bilo torej zelo pomembno, da ženska goji šport, toda kateri šport naj goji in do katere meje, o tem so si bila mnenja deljena. Smučanje je, kot rečeno, spadalo med športe, ki so bili med najbolj družbeno sprejemljivimi.

Kot pomembna stopnica v smislu obravnavanj razvoja spolnih razmerij v slovenski smučarji je bila postopna osamosvojitve žensk, ko so se pričele v okviru smučarskih in športnih klubov organizirati same. Stane Predalič, ki je sicer bil zanimivega mnenja, da se je smučanje med ženskim spolom razvilo »bolj iz mode«, je zagovarjal organiziranje samostojnih klubskih damskih odsekov. ¹⁶ S tem naj bi ženska prevzela nase tudi na smučarskem polju svojo zamišljeno funkcijo vzgojiteljice. Že leta 1932 je Smučarski klub Ljubljana formiral damsko sekcijo, a je ta slabo delovala, dokler je niso prevzele ženske same. Glavna naloga sekcije je bila smučarsko izobraziti ženske, da bodo prevzele vzgojo mladih. Iz vrst Smučarskega kluba Ljubljana so tako izšle tudi prve zvezne smučarske učiteljice. Aktivna vključitev žensk v smučarske institucionalne kroge je imela tudi nalogo, da pomete s skepsjo številnih staršev, ki niso hoteli svojih otrok zaupati vzgoji v klubske tečaje. Ženske so tako nase prevzele velik del odgovornosti, da s športom »dvignejo narod zdravstveno, moralno in etično«. ¹⁷

Moški so jih v tem poslanstvu podpirali. Gotovo pa so težje gledali na posameznice, ki so delovale bolj individualistično in niso sprejemale svojega poslanstva zgolj v kalupu matere, družice in vzgojiteljice. Posameznice, ki so štrlele iz zamišljenega povprečja ženskih podob, so se morale spopasti z veliko mero predsodkov, ki so se jim težko ognile in so jih deloma premagale le s tem, da so se dokazale kot nadpovprečno sposobne in vztrajne, a tudi trmaste in svojeglave. Med podobami ženskosti v prvi polovici 20. stoletja še ni bilo docela običajno, da bi ženska potovala na vlak brez spremstva, kaj šele, da bi se npr. dve ženski sami odpravili na večdnevno smučarsko

12 *Prijatelj*, 8. januar 1934, nepaginirano, Žena in smučanje.

13 Brecelj, *Ob viru življenja*, 208.

14 Kermavner, *Sport in dekle*.

15 Ulaga, *Knjiga o sportu*, 34, 35.

16 SI ZAL LJU 282, t. e. 3, a. e. 29, Referat Predaliča, (nedatirano, 1936).

17 Virens, *Žena v našem smučarstvu*, 50–54.

turo po slovenskih hribovskih zasneženih brezpotjih. Mira Marko Debelak in Fanny Susan Copeland sta tako na smučarski turi z Menine na Veliko planino vzbujali po hribovskih vaseh »pravcato senzacijo. Iz hiš je privrelo vse prebivalstvo moškega spola, da si ogleda ‚junaški‘ ženski, ki sta brez moškega spremstva pod večer namenjeni v gore«. ¹⁸ S tem sta »junakinji« s prevzemanjem tradicionalnih podob moškosti rušili ustaljene spolne predstave in formirali nastavke za novo vzpostavitev razmerja med moškim in ženskim spolom. Odločna ženska se ni pustila več omejevati, tudi njej je namreč lahko smučanje – tako kot moškemu – ponudilo novo možnost skušanja svobode in avanture ter doživljanje narave iz prve roke. ¹⁹ Smučanje se tako kaže v svoji aktivni vlogi tudi kot zaznaven »indikator v procesu ženske emancipacije«. ²⁰ Toda četudi so bile ženske v gorah pozimi le redka prikazen, to spet ne pomeni, da jih tam ni bilo. Nasprotno, našli bi jih kar nekaj, a spet v tipično ženski vlogi. Prerez branja najrazličnejših opisov gorskih postojank namreč razkriva, da so bile ženske zelo pogosto oskrbnice (ne le kuharice) v različnih kočah, kar torej – četudi v nekih povsem novih razmerah – še vedno ustreza zamišljeni vlogi ženske, ki naj bi »sladkala« moški svet.

Smučanje se je med ženskami širilo precej nenadzorovano in je bilo v veliki meri odraz komercializacije športa. Ženski so se odprla vrata v smučanje predvsem z razvojem turizma. Nova potrošniška kultura, ki ni izbirala po spolu, ampak se je kvečjemu nanj orientirala s posebno strategijo, je v boju za čim učinkovitejši denarni profit v vrtnec posrkala tudi žensko. Vonj denarja pa se na tradicionalne spolne vloge ni oziral, smučanje se je s tehnološkim napredkom opreme, didaktičnimi poenostavitvami učenja, prekipevajočo željo po gibanju na svežem zraku in nastavljanju gorskim sončnim žarkom ter z modo zelo približalo sodobnim ženskam. Ženske so smučanju dale novo dimenzijo lahkotnosti in šika. Pri ženski zgoj smučanje samo ni bilo več tako v ospredju kot pri moškem. Sicer je žensko smučanje zagotovo v sebi nosilo veliko elementov športnega izziva, toda zelo močan je bil predvsem družabni element. Smučanje je postopoma pridobivalo tudi pridih ženskosti, kar se je pokazalo predvsem v zunanjih znakih. »Ko se ženska odloči za smučanje, gre najprej h krojaču,« naj bi že nekoč veljalo kot nepisano pravilo. ²¹ Kreiranje podob spolov skozi smučanje se je tako na zunaj še najbolj kazalo v obleki. Slednja je tudi odražala karakter spola, a je vendar zaradi okoliščin izvajanja smučarskih aktivnosti morala biti najprej funkcionalna in praktična. Podobno kot v kolesarstvu, s katerim so se morale ženske najprej soočati in premagati estetske, moralne in tudi zdravstvene zadržke, ²² je tudi pri smučanju stopilo v ospredje vprašanje hlač. Kot kaže nekaj ohranjenih fotografij s samih začetkov modernega smučanja pri nas na Snežniku, v Ljubljani, Bohinju ipd., so tam ženske smučale v dolgih krilih. Toda krila so za smučanje zelo nepraktična, nerodna, ob začetniških smučarskih vragolijah tudi precej nepredvidljiva, zato se je moral oblačilni kodeks v smučanju spremeniti. Medtem ko so bloška kmečka dekleta na

18 Copeland, S smučmi z Menine na Veliko Planino, 4–7.

19 Pfister, Gracefully and elegantly downhill, 223–39. Pfister, Von Skihasen, 147–58.

20 Batagelj, Šport in ženska, 27–42.

21 Trenker in Luther, Wintersportfibel, 113.

22 Batagelj, »Ali naj dame kolesarijo?«, 40–53.

smučeh bila še vedno oblečena v krila s predpasniki, so meščanke krilo kmalu opustile. Že Rudolf Badjura se v specializiranem smučarskem priročniku *Smučar* zavzema za to, da se ženska oprema ne razlikuje od moške, kar pomeni tudi glede glavnega vprašanja – vprašanja hlač. Toda hlače naj smučarka nosi le med smučarskimi aktivnostmi, ko pa pride v javni lokal, ko je na poti ali hodi do vežbališča, naj nosi »lahno krilo na gumble«. ²³ Podobnega mnenja je bila še tik pred drugo svetovno vojno tudi modna priloga katoliškega lista *Slovenec*, ko o nošnji hlač med ženskami že dolgo ni bilo več nobenega dvoma, a – spet – le med smučanjem, ne pa recimo v kavarni ali na obiskih. »Mislimo, da zaradi ženskih smučarskih hlač ne bo nihče vihal nosu. Vse o svojem času in na svojem mestu. Nismo za to, da bi ženske hodile v hlačah po mestni promenadi, za ,hec', zaradi spogledovanja!« ²⁴ Varuhi javne morale so se torej oglašali, kar po drugi strani gotovo pomeni, da so smučarke v vedno večjem številu po smučanju »pozabile« povezniti čez hlače lahko krilo. Ženska, ki se je na prelomu 20. stoletja osvobodila korzeta, je v dvajsetih in tridesetih letih preko novih kulturnih idealov, ki so nasproti izumetničenosti postavljali svobodo gibanja in nove lepote ideale, še bolj svobodno zadihala. Svet tudi ni ostajal več tako ostro deljen na moški in ženski kot poprej, saj so se po mestih že začele oblikovati mešane skupinice prijateljev, ki so poleti in pozimi skupaj odhajali v gore. Ena izmed takšnih skupinic se je oblikovala v okviru Turistovskega kluba Skala, kjer so posameznice v športnih dosežkih postavljale nove mejnike. ²⁵

Smučanje, ki je ostajalo ovito v tople zimske obleke, sicer ni tako izrazito odkrivalo novih telesnih lepote idealov – tako moških kot ženskih – a v vizualiziranih podobah fotografij in tujih filmov lahko zaslutimo novo lepoto atmosfero in sproščenost. Moške podobe v smučanju so bile nasproti ženskim gotovo bolj uniformirane. Osnova moškega (deloma tudi ženskega) smučarskega oblačila je bila sprva omejena na prevzemanje norveškega smučarskega kroja, ²⁶ ki je bil zapovedano temno modre barve. Sprva je moška smučarska obleka bolj spominjala na vojaško z v škornje zataknenimi jahalnimi hlačami, kar mimogrede celo v zunanjih znakih ustreza paradigmi, da se je šport (telovadba) razvil v 19. stoletju kot most med militarizmom in moškostjo. ²⁷ »Norveško smučarsko uniformo« je kot uradni smučarski jugoslovanski dres sprejela tudi Jugoslovanska zimskošportna zveza. Jeseni 1926 je v priporočilih za nakup smučarske opreme priporočila zveza tak dres tudi smučarskim začetnikom: »Obleka jugoslovanskih smučarjev je norveški dres iz temnomodrega suknja. Blago mora biti gosto, impregnirano, specialno smučarsko, kvalitetno, vsako modro blago še zdaleko ni smučarko blago. Kdor si ne nabavi dresa, naj ima tako blago, ki ga pri kretnjah

23 Badjura, Smučar, 21. Takšna praksa je bila drugod v srednji Evropi očitno prisotna že dalj časa. V Nemčiji naj bi se okrog leta 1909 pojavil model smučarskih hlač (nekakšnih »špichoz«), čez katere je ženska poveznila krilo. – Michelis, »Großstadtunsitten« und »hosentragende Sportweiber«, 49–67.

24 *Slovenec*, 28. 1. 1940, Smučarke.

25 Npr. Mira Marko Debelak Deržaj in Pavla Jesih. Gl. njuna portreta v: Selih (ur.), *Pozabljena polovica*, 376–79, 396–99.

26 Schellerer, *Ski-Lauf-Steg Alpen*, 73–89.

27 Schmale, *Geschichte der Männlichkeit*, 181.

ne ovira ... «²⁸ Uniformiranost po norveškem smučarskem zgledu se je kasneje prenesla tudi na klubske drese. Na črno-belih fotografijah smučarjev Smučarskega kluba Ljubljana lahko vidimo, da so slednji nosili temne puloverje (najverjetneje temno modre) z belim V izrezom, ki so bili praktično identični puloverjem, ki so jih nosili norveški smučarji s fotografij v Planici. Ker so bili med slednjimi tudi člani kluba iz Kongsberga, so ti nosili na prsih belo črko K, člani Smučarskega kluba Ljubljana pa so si na prsa prišli črko L. Smučarski dres naših skakalcev je tako na eni strani namigoval na vzore ter po drugi strani med enako oblečenimi fanti krepil pripadnost (moški) skupnosti. Kot eden značilnih moških simbolov skakalcev pa so bile še frfotajoče hlače. Slednje so vizualno in glasovno publiki sugerirale drznost in junaštvo smučarskih letalcev. Podobe družbenih spolnih narav je tako moč zaznati tudi med moško oblačilno prakso. Moška smučarska moda je bila sicer veliko bolj preprosta kot ženska, a je bila po svojih znakih prav tako sporočilna. Ženske podobe mode so se bolj ukvarjale z detajli, ki na prvi pogled bolj vzbujajo opazovalčevo pozornost. Ženske so bile v tem vedno spretni, a hkrati tudi omejene z obtožujočo in prav nič svobodomiselno percepcijo okolja. Žensko smučarsko modo je namreč slovensko okolje, v katerem urbani oziroma zimskoturistični centri niso bili tako mondeni, bolj držalo pri modi, ki je morala biti predvsem praktična in prav nič glamurozna. Ženska je v svoji pozornosti do tega, da je smučala »s čim manj napora«²⁹ in da je ostajala koketna in graciozna, svojo smučarsko izražanje ženstvenosti iskala kvečjemu v izbiri oziroma kombinaciji različnih barv. Toda celo to je marsikoga zmotilo: »Pri športu je glaven le šport, pustimo zatorej vse tiste pisane šale in čepice, s katerimi se osvaja moški svet! Tudi šminko, črtalo in pripravo za manikiranje pustimo doma! Vse to deluje v naravi kot neresnica in popačenost. Tudi ne obiskujete smučarskih tečajev in zimskošportnih krajev zaradi flirtanja, ampak edino in zgolj zaradi – smučanja.«³⁰

Viri in literatura

Arhivsko gradivo

- FŠ – Fakulteta za šport:
 - JZŠZ – Gradivo Jugoslovanske zimskošportne zveze.
- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
 - SI ZAL LJU 282, Športni klub Ilirija Ljubljana.

28 FŠ, JZŠZ, Navodilo JZŠZ smučarjem začetnikom za nakup potrebne opreme (nedatirano, domnevno november 1926).

29 Allen, »With a Minimum of Fatigue«, 117–23.

30 *Smuk* 1, 1940, št. 2, 1, Žena in smučanje.

Literatura

- Allen E., John B. »With a Minimum of Fatigue«: Women's Skiing before World War I. *The 2nd FIS Ski Historical Conference*, 117–23. Lahti: City Museum, 2001.
- Badjura, Rudolf. *Smučar: smuška teorija in praksa za začetnike in izvežbane*. Ljubljana: Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1924.
- Batagelj, Borut. »Ali naj dame kolesarijo?«: kolesarke in žensko telo na prehodu iz 19. v 20. stoletje. *Zgodovina za vse* 11, št. 2 (2004): 40–53.
- Batagelj, Borut. Šport in ženska na Slovenskem do druge vojne. V: *Frauen. Männer*, 27–42. Klagenfurt: Drava, 2007.
- Breclj, Anton. *Ob viru življenja*. Celje: Družba Sv. Mohorja, 1938.
- Carpentier, Florence in Jean Pierre Lefèvre. The modern Olympic Movement, women's sport and the social order during the inter-war period. *The International Journal of the History of Sport* 23, št. 7 (2006): 1112–27.
- Copeland, Fanny S. S smučmi z Menine na Veliko Planino. *Planinski vestnik* 33, 1933, 4–7.
- Dunning, Eric. Sport als Männerdomäne. Anmerkungen zu den sozialen Quellen männlicher Identität und deren Transformationen. *Norbert Elias in Eric Dunning, Sport und Spannung im Prozeß der Zivilisation*, 473–502. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2003.
- Hanisch, Ernst. *Männlichkeiten: Eine andere Geschichte des 20. Jahrhunderts*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2005.
- Kermavner, Ivo. Sport in dekle. *Slovenec*, 25. 3. 1933.
- Kos, R. Smučarski praznik v Kamniku. *Slovenski narod*, 14. 3. 1932.
- Marinček, Edo. *Skok v smetano: izumitelj Peter Florjančič pripoveduje o svojem življenju*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.
- Michelis, Bärbel. »Großstadtunsitten« und »hosentragende Sportweiber«. V: *Skilauf – Volkssport – Medienzirkus: Skisport als Kulturphänomen*, 49–67. Stuttgart: Kohlhammer, 2005.
- Pfister, Gertrud. Gracefully and elegantly downhill ... Women and the sport of skiing in Germany (1890–1940). V: *Matty Goksøyr, Gerd von der Lippe in Kristen Mo (ur.). Winter Games, warm traditions*, 223–39. Lillehammer: The Norwegian Society of Sports History, The International Society for the History of Physical Education and Sport, 1994.
- Pfister, Gertrud. Von Skihasen und Damenläufen – Frauen im Skisport vor dem Ersten Weltkrieg. V: *Gerd Falkner (ur.). Internationale Skihistoriographie und deutscher Skilauf*, 147–58. Planegg: Deutscher Skiverband, 2005.
- *Pravila in tekmovalni pravilniki Jugoslovanskega zimsko-sportskega saveza*. Ljubljana: Jugoslovanski zimsko-sportni savez, 1929.
- Schantz, Otto. The Olympic Ideal and the Winter Games. Attitudes Towards the Olympic Winter Games in Olympic Discourses – from Coubertin to Samaranch. <http://www.coubertin.ch/pdf/schantz.pdf>. Pridobljeno 30. 5. 2007.
- Schellerer, Désirée. Ski-Lauf-Steg Alpen. Vom Norwegeranzug bis zur Jethose. V: *Christian Maryška (ur.). Schnee von Gestern. Winterplakate der Österreichischen Nationalbibliothek*, 73–89. Wien: Holzhausen Verlag, 2004.
- Schmale Wolfgang. *Geschichte der Männlichkeit in Europa (1450–2000)*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2003.
- Šelih, Alenka (ur.). *Pozabljeni polovica*. Ljubljana: Založba Tuma, 2007.
- Šimovec, Miha. Boja skakalk za enakopravnost še daleč ni konec. *Delo*, 25. 1. 2021. <https://www.delo.si/sport/zimski-sporti/boja-skakalk-za-enakopravnost-se-zdalec-ni-konec/>. Pridobljeno 1. 11. 2023.
- Trenker, Luis in Luther Carl J. *Wintersportfibel oder die Kunst vergnüglich durch den Winter zu kommen*. Berlin: F. W. Peters Verlag, 1940.
- Ulaga, Drago. *Knjiga o sportu*. Celje: Mohorjeva, 1934.
- Virens, Olga. Žena v našem smučarstvu. *Ob 10-letnici: 1928–1938*, 50–54. Ljubljana: Smučarski klub, 1938.

Periodični tisk

- *Prijatelj*, 1934.
- *Smuk* (= priloga *Skavta, glasila Stega skavtov kralja Matjaža Litija*), 1940.